

4 Samisk fjernundervisning

Kevin Johansen, Cand.polit. fra Universitetet i Tromsø / Universidad de Granada.
Seniorrådgiver Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

Etter at opplæringslova blei innført i Norge har alle samiske elever individuell rett til opplæring i samisk i skulen. Mange samiskelever er busatt i områder der det ikke finnes stedlige samisklærere. I slike tilfeller må skoleeier tilby alternative opplæringsformer i samisk. Den mest utbredte av disse er fjernundervisning. «Samiske tall forteller» har tidligere dokumentert økt urbanisering blant samer i Norge. Dette bidrar til at behovet for samisk fjernundervisning vil øke i åra som kommer.

Dette kapitlet tar for seg samisk fjernundervisning i et historisk perspektiv og ser elevtallsutviklinga de ti siste åra både i sør-, lule- og nordsamisk. For å få fram fjernundervisningas andel av det totale elevtallet i samisk ses tallene også opp mot det samiske elevtallet i alt.

I enkelte fagmiljøer hersker det ei holdning om at fjernundervisning er en annenrangs opplæringsmetode. Dette har sin bakgrunn mer i myter enn fakta. Fjernundervisning kan være nøyaktig like god (eller mindre god) som annen opplæring. Elevene som får sin samiskopplæring via fjernundervisning skal også oppnå de samme kompetansemålene i læreplanen som andre samiskelever og de skal vurderes på samme måte. Derfor er det viktig at samisk fjernundervisning er likeverdig med anna samiskopplæring, og all anna språkopplæring for den saks skyld.

Fjernundervisning har i stor grad vært et urfolksinitiativ der urbanisering har medført krav om innovative opplæringsformer. Kanada har vært blant de første som begynte med denne opplæringsformen for First Nations som bodde i byer og tettsteder uten stedlige lærere i indianerspråk. I Norge er det i all hovedsak samer som får opplæring via fjernundervisning så også her er urfolksdimensjonen tydelig.

4.1 Innledning

I 2014 var det ti år siden organisert samisk fjernundervisning blei oppretta i Norge. Bakgrunnen for dette var et økt behov for alternative opplæringsformer i samisk etter at de fleste samiske internatskoler blei nedlagt. Det blei igangsatt et prosjekt i sørsamisk område – *Sørsamisk ved hjemmeskoler*, der man la om opplæringen slik at eleven kunne bo heime og samtidig fikk rettighetsfestet samiskopplæring.

Definisjoner:

Fjernundervisning kan defineres på følgende måte:

«Fjernundervisning er en måte å organisere undervisning på der eleven eller studenten helt eller delvis har kontakt med lærestedet uten å behøve å være til stede fysisk på dette stedet»¹.

Denne formen for opplæring kan også kalles fleksibel opplæring, nettstudier, IKT-støttet læring, fleksibel opplæringsmodell, osv².

4.1.1 Juridisk forankring

Samisk fjernundervisning er en alternativ opplæringsform der man bruker lyd og bilde via *skype*, lyd og bilde-studio eller ved hjelp av andre tekniske løsninger.

Retten til opplæring i samisk er hjemlet i opplæringslova § 6 og i forskrift til opplæringsloven § 7-1 som omtaler alternative opplæringsformer. Opplæringslova § 13-1 sier at det er kommunen og skoleeier som har plikt til å oppfylle opplæringa, også samisk opplæring.

Samiske elever fikk sine rettigheter vesentlig styrket etter innføringen av opplæringslova i 1998. Uten denne loven ville samisk språkopplæring stått langt svakere i dag.

4.1.2 Fjernundervisningas historie

Fjernundervisning har internasjonalt i stor grad vært et urfolksinitiativ der First Nations i Kanada og American Indians i USA var blant de som først begynte å tilby opplæring med denne metoden (Lindberg m.fl. 2003)³. Metoden blei utvikla på bakgrunn av et behov om opplæring i områder med store avstander der det var mangel på kvalifiserte lærere. Delvis på bakgrunn av at dette var et urfolksinitiativ blei fjernundervisning som metode av mange innafor vestlige utdanningsmiljøer sett på som kvalitativt dårligere enn tradisjonell klasseromsundervisning (op.cit. s.2).

¹ Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisning>

² Utdanningsdirektoratet 2015

³ Lindberg, Tracey, Priscilla Campeau og Janice Makokis: "Indigenous Distance Education" i: *Cultural Survival* 27.4 (Vinteren 2003).

I Norge ble den organiserte fjernundervisninga som tidligere nevnt oppretta i 2004 etter gjennomføringer av prosjekter som hadde som formål at samiske elever skulle motta samisk språkopplæring og samtidig kunne bo heime ⁴.

Innføringa av opplæringslova medførte også at man innså at mange skoleeiere utenfor samiske kjerneområder ville ha store vanskeligheter med å tilby stedlig opplæring i samisk (Rønning, s. 9).

Modellen for alternativ opplæringsform som blei utvikla besto av tre dimensjoner:

1. Fjernundervisning
2. Ambulerende lærer
3. Språksamlinger

Opplæringsmodellen blei utvikla gjennom nær dialog med samiske opplæringsmiljøer og sentrale myndigheter så nødvendigheten av at institusjoner med nær kontakt med samiske opplæringsmiljøer hadde koordineringsansvaret for samisk fjernundervisning.

Fylkesmennene i Finnmark og Nordland blei forespurt om å påta seg dette koordineringsansvaret av sentrale myndigheter. Fylkesmennene var positive, men svarte at det kun var aktuelt å påta seg et slikt ansvar om samiske opplæringsmiljøer mente dette var hensiktsmessig og ønskelig. Departementet gikk i dialog med samiske miljøer som støttet ideen. Dermed fikk Fylkesmannen i Finnmark koordineringsansvaret for nordsamisk fjernundervisning og Fylkesmannen i Nordland koordineringsansvaret for sørsamisk fjernundervisning.

På dette tidspunktet blei det ikke vurdert et tilsvarende koordineringsansvar for lulesamisk fjernundervisning, men etter en dialog med lulesamiske kompetansemiljøer på et seinere tidspunkt fikk Fylkesmannen i Nordland også koordineringsansvaret for lulesamisk fjernundervisning.

4.1.3 Samisk fjernundervisning i dag

Samisk fjernundervisning er et relativt komplekst fagområde der opp mot 20 enheter tilbyr fjernundervisning til samiske barn og unge, både i grunnskolen og for videregående opplæring. Det undervises i nord-, lule og sørsamisk og for første- og andrespråk. Institusjonene som tilbyr opplæringa er både kommunale skoler, kommunale skoler med statlig finansiering, fylkeskommunale skoler, statlige skoler og private språksentre. Koordinering og informasjon er viktig for at systemet derfor fungerer.

⁴ Rønning, Wenche: *Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler*. NF-rapport nr. 1, 2005. Nordlandsforskning

Følgende institusjoner tilbyr samisk fjernundervisning i dag:

Nordsamisk:

Kautokeino barneskole
Kautokeino ungdomsskole
Sirma skole, Tana
Sameskolen i Tana
Sameskolen i Troms
Mannaldalen skole
Billefjord oppvekstsenter
Masi Skole, Kautokeino
Bossekop skole, Alta
Tverrelvdalen skole, Alta
Karasjok skole
Samisk videregående skole, Karasjok
Nord-Troms videregående skole, Nordreisa

Lulesamisk:

Mørkvedmarka skole, Bodø
Árran lulesamisk senter
Her har Mørkvedmarka skole ansvaret for fjernundervisning i grunnskolen og Árran for videregående opplæring.

Sørsamisk:

Sameskolen for Midt-Norge, Hattfjelldal ⁵
Åarjel-Saemiej Skuvle, Snåsa
Brekken oppvekst- og lokalsenter
Grong videregående skole
Aajege - Røros videregående skole

I sørsamisk tilbyr Hattfjelldal, Snåsa og Brekken fjernundervisning for grunnskolen og Grong og Aajege for videregående opplæring.

Solstad m.fl. hevder i rapporten *Samisk via fjernundervisning* (NF-rapport nr. 10/2012) at det er for mange fjernundervisningstilbydere (s.117).

4.1.4 Behovet for fjernundervisningstilbud

Tidligere utgaver av *Samiske tall forteller* viser at det er økende urbaniseringsgrad blant samer. I tillegg ønsker samer som flytter til byer og større tettsteder i større grad at deres barn skal fortsette med samiskopplæring etter flytting. Det er stor mangel på lærere med samisk språkkompetanse og det betyr at mange kommuner vil ha store utfordringer med å skaffe samisklærere. Til sammen betyr dette at samisk fjernundervisning vil ha økende etterspørsel i framtida og flere barn vil få sin samiskopplæring som fjernundervisning, eventuelt kombinert med for eksempel språksamlinger.

⁵ Sameskolen for Midt-Norge tilbyr også fjernundervisning for nordsamiske elever og sørsamisk fjernundervisning på videregående.

4.1.5 Strategisk plan for samisk fjernundervisning:

Fra sentrale myndigheter har det vært et ønske om en noe mer lik gjennomføring av fjernundervisninga for de ulike språkområdene. Det blei nedsatt ei arbeidsgruppe som skulle gi innspill til Utdanningsdirektoratet om en strategisk plan for samisk fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet sammenfattet deretter planen slik de ønsket den skulle være.

Sentrale punkter i planen var oppretting av en samisk fjernundervisningsenhet som skulle tilby samisk fjernundervisning, ei delvis omlegging til asynkrone⁶ opplæringsleksjoner og et sterkere juridisk grunnlag for språksamlinger.

Det blei gjennomført ei begrenset høring av utkastet der enkelte aktører innafor fjernundervisning, spesielt i sørsamisk område reagerte på utkastet. Kunnskapsdepartementet ba Utdanningsdirektoratet utarbeide et noe revidert utkast til rammeverk basert på innspillene som kom fram under høringa. Utdanningsdirektoratet samarbeidet da med Fylkesmennene om et utkast som legger opp til å beholde fjernundervisningstilbyderne man har i dag under forutsetning om at de oppfyller kvalitets- og kvalifiseringskriterier basert på pedagogisk og språklig kompetanse samt kompetanse i fjernundervisningsdidaktikk.

4.1.6 Behovet for kompetanse i fjernundervisningsmetodikk

Selv i dag er det mange som mener fjernundervisning ikke er en fullgod metode for språkopplæring og at den derfor kun er ei nødløysing der tradisjonell opplæring ikke kan tilbys. Athabasca University i Kanada, som er en av de institusjonene som har arbeidet mest med fjernundervisning i et urfolksperspektiv, påpeker at fjernundervisning kan holde minst like høyt nivå som tradisjonelle opplæringsformer (Lindberg m.fl. 2003, s. 2).

4.2 Innholdet i samisk fjernundervisning

Som nevnt tidligere har fjernundervisningstilbudet vært noe ulikt i de ulike språkområdene. Dette kan det være gode årsaker til, da språksituasjonen er så vidt ulik. Under beskrives kort de ulike modellene.

Fjernundervisningselevne har ulikt timetall basert på om de velger samisk som første- eller andrespråk og ut fra hvilket årstrinn de er på. I tabellen under framkommer gjennomsnittlig årstimetall i samisk som førstespråk og andrespråk⁷.

⁶ «Asynkron» betyr her nettbaserte leksjoner uten opplæring i sanntid, elev og lærer kommuniserer ikke direkte via skjerm.

⁷ Udir -1-2014 Kunnskapsløftet fag- og timefordeling og tilbudsstruktur

Tabell 4.1 Samlet årstimetall i samisk som første- og andrespråk

Læreplan/klasse	Årstimetall
Samisk som førstespråk	
1.-4. klasse	160
5.-7. klasse	104
8.-10.klasse	94
Samisk som andrespråk	
1.-7. klasse	87
8.-10. klasse	76
Videregående opplæring studiespesialiserende fag	103
Videregående opplæring yrkesfag	45

Elever som har opplæring i samisk er fritatt fra vurdering i sidemål og fritatt for opplæring i andre fremmedspråk, hvis de ønsker det. Det er viktig å presisere at samiske elever kan velge å ha både norsk og samisk som førstespråk. Da legges timetallet i førstespråk og andrespråk sammen og så deler man likt mellom språkene eller vektet det språket eleven ønsker å styrke. Foreløpig er det ikke lagt opp til at elevene kan velge å få opplæring i to samiske språk i skolen⁸. De fleste elevene som mottar fjernundervisning har valgt å ha samisk som andrespråk.

Nordsamisk:

Nordsamisk er det språket flertallet av fjernundervisningselevne har. Modellen går ut på at elevene får en andel fjernundervisning og i mange tilfeller kombineres dette med hospitering i en samiskklasse deler av timetallet eleven får tildelt. Med andre ord er deler av opplæring fjernundervisning og deler er som elev i en samiskklasse. Enkelte elever får imidlertid kun fjernundervisning og ikke hospitering. Dette kan ha flere årsaker, men en er at spesielt for de yngste kan man ikke reise alene til hospiteringsopphold, og det at foresatte eller andre må reise som ledsager kan gjøre det praktisk vanskelig.

Lulesamisk:

Lulesamisk har hatt få fjernundervisningselever i grunnskolen, noe som blant annet skyldes ei vesentlig mer konsentrert bosetting enn for eksempel i sørsamisk område. I videregående opplæring er elevtallene vesentlig høyere, noe som blant annet skyldes at samtlige lulesamiske elever i videregående får sin opplæring i form av fjernundervisning. I tillegg har lulesamiske elever ei språksamling hver vår på Drag i Tysfjord kommune.

Sørsamisk:

Sørsamisk område har spredt bosetting og tradisjonelt mange fjernundervisningselever. Elevene får hele timetallet som fjernundervisning og mange av elevene får språksamlinger i tillegg⁹. De ulike fjernundervisningstilbyderne har forskjellige ordninger rundt dette. Sameskolen for Midt-Norge tilbyr seks uker språksamling, Sameskolen i Snåsa fire uker og Brekken oppvekst- og lokalsenter to-tre uker. I videregående opplæring har de kortere samlinger. Noen av elevene kombinerer fjernundervisning med ambulerende lærer.

⁸ Skoleeier har full anledning til å tilby opplæring i to samiske språk, men de vil ikke få refundert utgifter til det andre samiske språket. Fag- og timefordelingen legger heller ikke opp til opplæring i to samiske språk, slik at det i så fall må skje utenfor ordinær skoletid.

⁹ I utgangspunktet har elevene ikke rett til språksamlinger etter opplæringslova § 6, men hvis skoleeier gjør ei vurdering av at opplæringa ikke er forsvarlig uten språksamlinger skal eleven tilbys samlinger.

4.3 Utvikling samisk fjernundervisning siste ti år

Under er elevtallsutviklinga beskrevet for de ti siste åra. Tallene i parentes viser hvor mange av elevene som har hatt samisk som førstespråk. For videregående opplæring er det noen få elever som har fått opplæring i samisk som fremmedspråk. Disse er her inkludert i tallene for andrespråk.

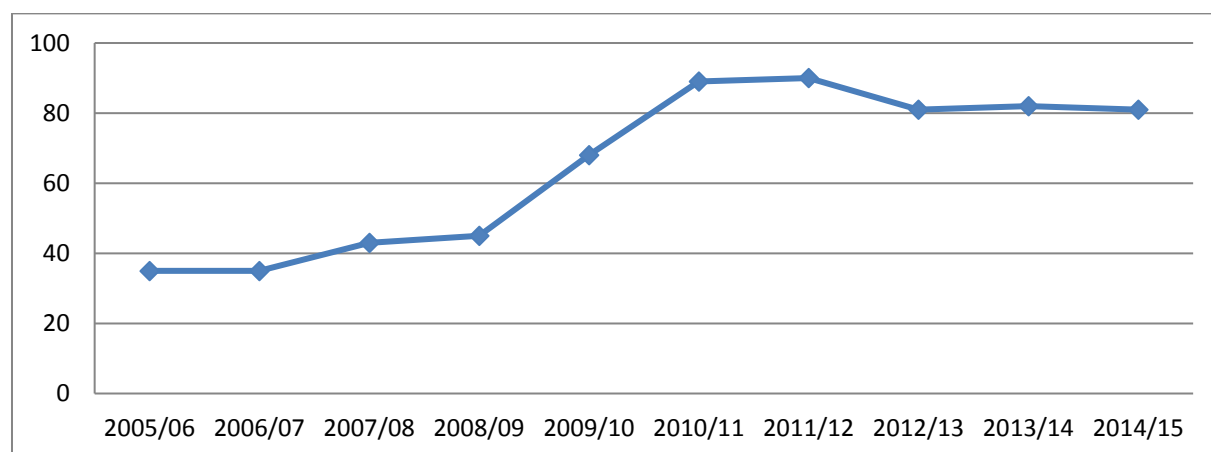
4.3.1 Nordsamisk

Tabell 4.2 Fjernundervisning i nordsamisk¹⁰

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014 /15
Grunnskole (samisk som 1.språk i parentes)	35	35	43	45	68 (19)	89 (9)	90 (14)	81 (8)	82 (7)	81 (8)

Over ser vi de faktiske elevtallene for nordsamisk fjernundervisning de siste ti åra.

Figur 4.1 Elevtall i fjernundervisning i grunnskolen i nordsamisk

Figur 4.1 viser at elevtallet for nordsamisk fjernundervisning hadde ei sterk økning i åra 2008-2012 for så å gå noe ned. I dag er fortsatt tallene mye høgere enn i 2008-2009 slik at man kan anta at elevtallet har stabilisert seg noe under toppåra, men fortsatt vesentlig høgere enn for ti år siden.

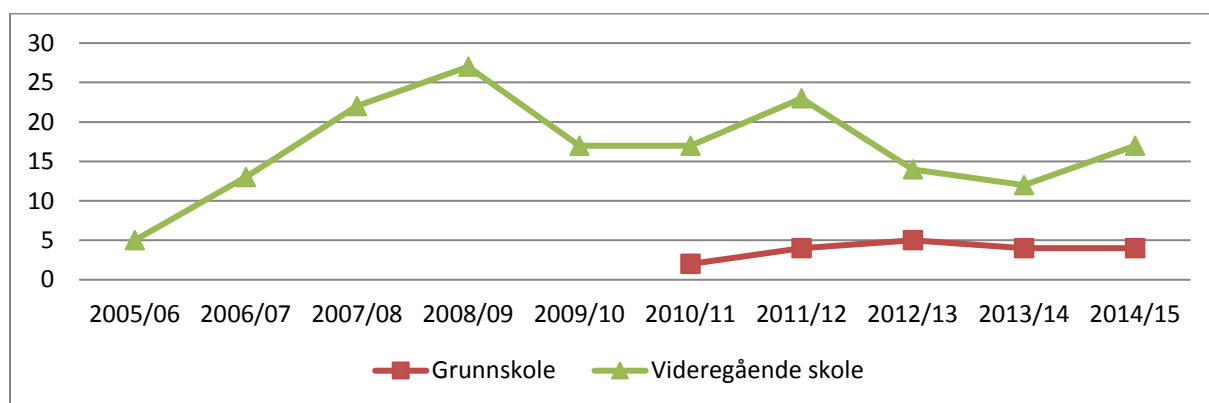
¹⁰ Det har ikke vært mulig å oppdrive tallene for nordsamisk fjernundervisning i videregående opplæring.

4.3.2 Lulesamisk

Tabell 4.3 Fjernundervisning i lulesamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole ¹¹						2	4	5	4	4
Videregående	5 (5)	13 (8)	22 (13)	27 (5)	17 (8)	17 (4)	23 (4)	14 (4)	12 (4)	17 (4)
Språksamling				9	23	9			16	

Figur 4.2 Elevtallsutvikling i fjernundervisning, lulesamisk

Figur 4.2 viser at elevtallet for lulesamisk fjernundervisning i videregående går i bølger og akkurat nå er på veg oppover. Et slikt svingende elevtall gir store utfordringer for fjernundervisningstilbyderne når det gjelder langsiktig planlegging av bemanningssituasjonen. Når man ikke vet elevtallet fra år til år er det vanskelig å forsvare for eksempel store satsinger med hensyn til målrettet kompetanseheving for fjernundervisningslærerne.

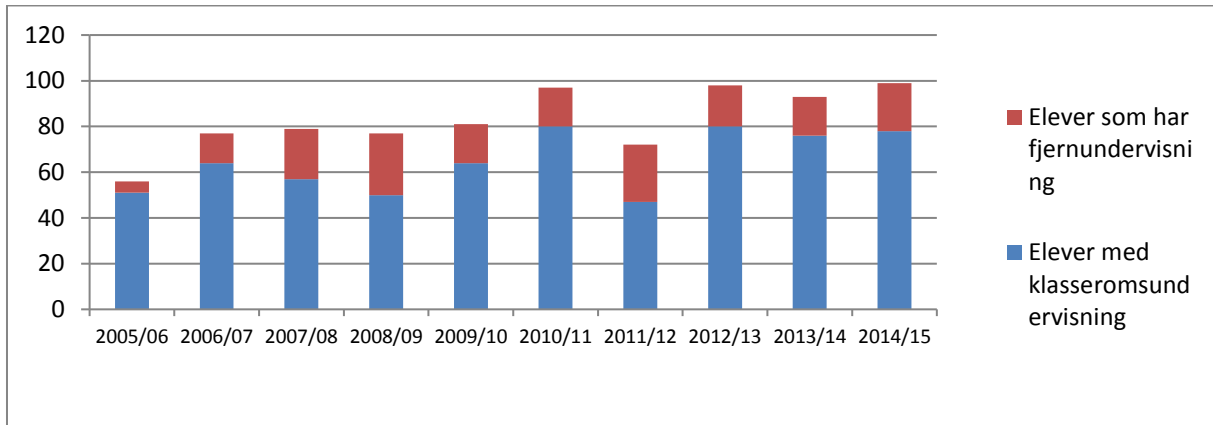
For grunnskolen viser figuren at elevtallene er små, men stabile. Potensialet for økte elevtall innafor lulesamisk fjernundervisning i grunnskolen må anses å være betydelig.

Tabell 4.4 Elevtall i lulesamisk totalt

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Elevtall	56 (29)	77 (31)	79 (25)	77 (27)	81 (26)	97 (29)	72 (25)	98 (30)	93 (19)	99 (22)

¹¹ Organisert lulesamisk fjernundervisning kom ikke i gang før 2010, derfor finnes det ikke tall fra tidligere.

Figur 4.3 Fordeling fjernundervisning og klasseromsundervisning lulesamisk.

Figur 4.3 viser at den største delen av den lulesamiske elevmassen får sin opplæring som stedlig undervisning. På videregående nivå får imidlertid alle lulesamiske elever sin rettmessige opplæring i form av fjernundervisning. Det betyr at fjernundervisningstilbyderen på lulesamisk videregående er helt avgjørende for at lulesamiske elever på videregående nivå får sin samiskopplæring.

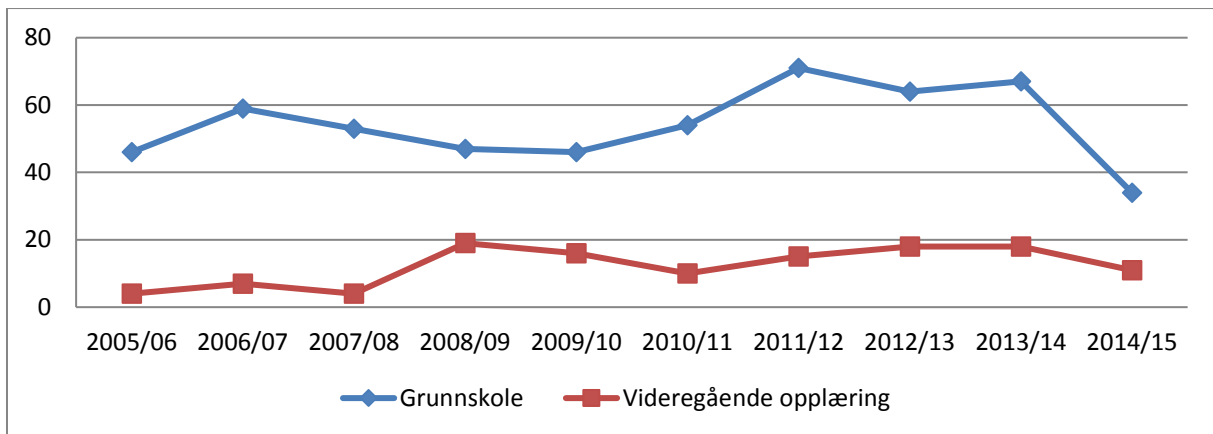
4.3.3 Sørsamisk

Tabell 4.5 Fjernundervisning i sørsamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole	46	59	53	47	46	54	71	64	67 (3)	34 (3)
Videregående	4	7 (1)	4 (1)	19	16	10 (1)	15 (1)	18 (4)	18 (3)	11 (1)
Språksamling grunnskole ¹²	53	54	85	65	49	54	54	58	34	54
Språksamling videregående	3	6	13	12	10	9	15	15	19	7 ¹³

¹² I tillegg til de her nevnte språksamlingene deltok sørsamiske elever i tidsrommet 2008-2011 på *Saemesth dle!*, sørsamiske språkleire, et Interreg.-prosjekt arrangert av Sameskolstyrelsen og Fylkesmannen i Nordland. På disse språkleirene deltok mellom 40 og 85 sørsamiske elever i grunnskolen fra norsk og svensk side.

Figur 4.4 Elevtallsutvikling i fjernundervisning sørsamisk

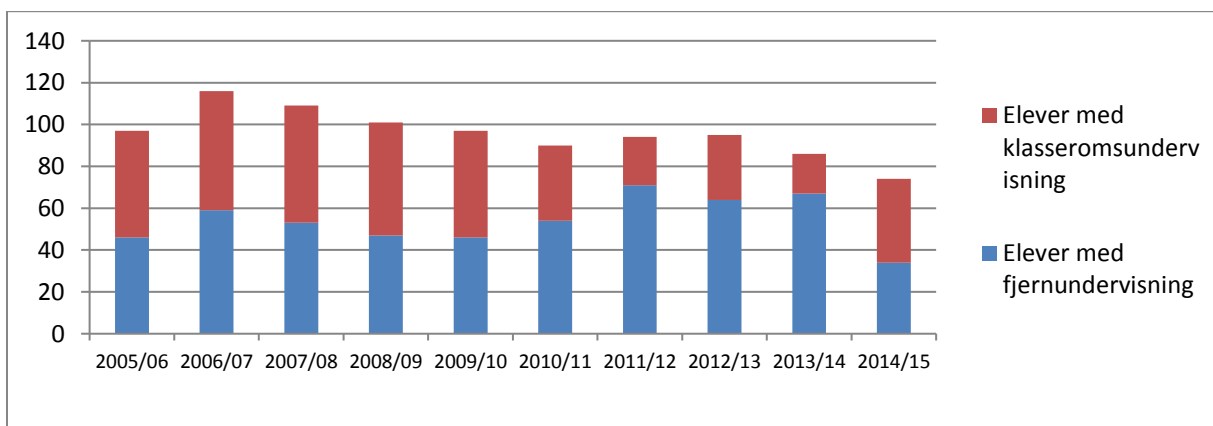

Figur 4.4 viser ulik variasjon i elevtallet i grunnskolen og videregående opplæring for sørsamisk. På begge nivå har det vært perioder med økning i elevtallet, men de siste par åra har elevtallet gått ned. Dette viser lik tendens som for elevtallene i sørsamisk for stedlig undervisning.

Tabell 4.6 Elevtall totalt i sørsamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Elevtall	97 (16)	116 (18)	109 (18)	101 (19)	97 (20)	90 (18)	94 (20)	95 (21)	86 (20)	74 (15)

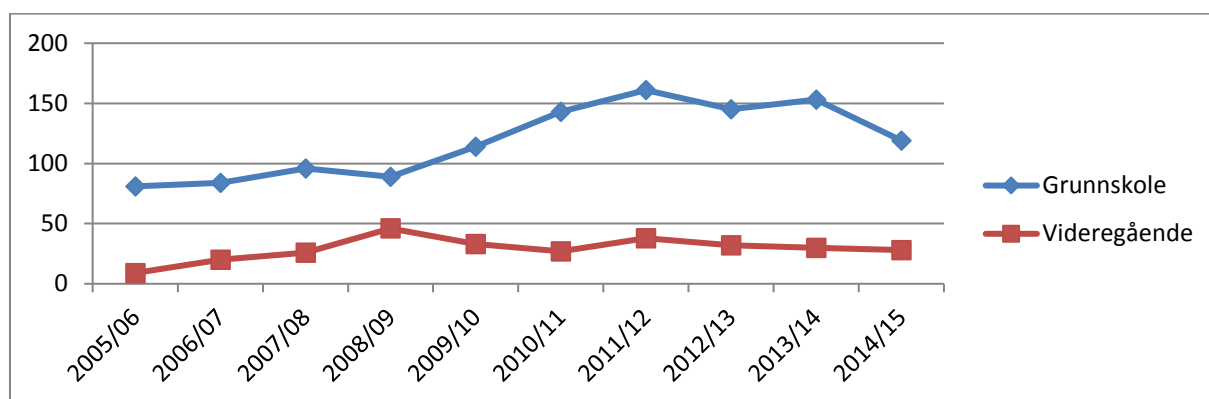
Figur 4.5 Fordeling fjernundervisning og klasseromsundervisning sørsamisk

Figuren viser at fjernundervisning utgjør en stor andel den totale opplæringa i sørsamisk. Enkelte år er storparten av sørsamisk opplæring fjernundervisning. Også for sørsamisk viser dette at fjernundervisning er svært viktig for å sikre at alle samiske elever får sin rett til samiskopplæring oppfylt.

Tabell 4.7 Fjernundervisning i alt

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole	81	84	96	89	114	143	161	145	153 (3)	119 (3)
Videregående ¹⁴	9	20	26	46	33	27	38	32	30	28
Totalt	90	104	122	135	147	170	199	177	183	147
Hospitering/ språksamling	56	60	98	86	82	72	69	73	69	61

Figur 4.6 Elevtallsutvikling i samisk fjernundervisning

Figuren viser relativ stabilitet for fjernundervisning i videregående opplæring totalt sett, mens det for grunnskolen har vært ei dramatisk økning, langt på vei i samme år som det totale elevtallet økte i samisk, mens man for de siste årene har opplevd en total nedgang i samisk fjernundervisning for grunnskolen.

4.4 Avslutning

Artikkelen har sett på samisk fjernundervisning i et tiårsperspektiv. Vi har sett at utviklingen har gått noe i bølger når det gjelder elevtall. Utviklingen for fjernundervisning sammenfaller i stor grad med den totale elevtallsutviklingen i samisk. Imidlertid viser statistikken også at det for enkelte år, og for enkelte samiske språk at fjernundervisning har vært helt avgjørende for at samiskelever har fått sin språkopplæring.

Derfor er samisk fjernundervisning svært viktig, og det er sannsynlig at med økende urbanisering vil fjernundervisning bli stadig viktigere for at nasjonale målsettinger om satsing på samisk språk kan oppfylles.

¹⁴ Inkluderer som tidligere nevnt ikke nordsamisk fjernundervisning i videregående.

4.5 Tilrådinger

Fylkesmannen i Finnmark og Fylkesmannen i Nordland må fortsette kompetansehevingsarbeidet for samiske fjernundervisningslærere. Arbeidet må fokusere både på fjernundervisningsdidaktikk, bruk av tekniske verktøy, samisk språk og man må sikre urfolksdimensjonen i fjernundervisninga. Det må stilles ressurser til rådighet for kompetansehevinga. Det vil være berikende å se til gode eksempler fra utlandet på god fjernundervisning.

Fjernundervisningstilbydere må sikres rammevilkår som bidrar til at de kan planlegge langsiktig i forbindelse med tilsettinger av FU-personell.

Informasjonen om fjernundervisning som opplæringsmodell må informeres om til både skoleeiere og foreldre.

Refusjonssatsen til skoleeiere for samisk fjernundervisning må økes vesentlig.

Ved samisk fjernundervisning for de aller yngste elevene bør en assistent bistå i opplæringa hos mottakerskolen.

Ei målrettet kompetanseheving for samiske fjernundervisningslærere må gjennomføres, ikke minst fordi det er få eller ingen kurstilbud i fjernundervisningsdidaktikk i lærerutdanningene. Samiske elever bosatt i utlandet bør ha samme rett til komplementær samiskopplæring slik norske elever bosatt i utlandet har rett til komplementær norskopplæring.

Litteraturliste:

Broderstad, Ann Ragnhild og Kjetil Sørli: «Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting» i: *Samiske tall forteller 5*. Samisk høgskole, 2012

Lindberg, Tracey, Priscilla Campeau og Janice Makokis: “Indigenous Distance Education” i: *Cultural Survival 27.4* (Vinteren 2003).

Ny fag- og timefordeling. Utdanningsdirektoratet 2015

Rønning, Wenche: «Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler.» *NF-rapport* nr. 1, 2005. Nordlandsforskning

Samiske tall forteller 7. Samisk høgskole, 2014

Solstad, Marit m.fl.: «Samisk via fjernundervisning. Ei kartlegging og veien videre.» *NF-rapport* 10/2012. Nordlandsforskning

Todal, Jon: Samisk språk i barnehage og skule 2011/12. I: *Samiske tall forteller 5*. Samisk høgskole, 2012

Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisning>